

Pisidia Bölgesi'nde Roma İmparatorluk Dönemi (MS 1.-3. yy) Sikke Dolaşımı¹

Coin Circulation at Pisidia in Roman Imperial Period (1st- 3rd Centuries)

Esra TÜTÜNCÜ*

*Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, esratutuncu32@gmail.com

Özet: Sikkeler, bir kentin ekonomideki yerini anlamamız için en önemli veri olma özelliğine sahip olmakla birlikte kentin siyasi, sosyal ve kültürel alanlarına yönelik bilgiler vermesi açısından da oldukça önemlidir. Kentler, insanların eğilimleri ve ihtiyaçları doğrultusunda sürekli iletişim halinde olmuşlardır. Bu çalışmada Pisidia Bölgesi'nde sikke buluntuları yayımlanan kentlerin Roma İmparatorluk Dönemi eyalet sikkelerinin dolaşımı ve dolaşıma etki eden unsurları ele alınmıştır. Çalışmanın kapsamını, Pisidia Bölgesi'nde sikke buluntuları yayımlanan Antiokheia, Klaudia Seleukeia (Sidera), Sagalassos, Karain-Suluin Mağaraları ve Arpalık Tepe Kutsal alanı oluşturmaktadır. Antiokheia ve Karain-Suluin Mağaraları'nda şimdiye kadar yapılan kazılarda farklı kentlere ait sikkeler ele geçmemesi nedeniyle konu kapsamında değerlendirilmemiştir². Bu merkezlere ek olarak sikke dolaşımına kanıt oluşturabilecek define bulguları ve müze koleksiyonları da çalışma kapsamına alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Roma Eyalet Sikkeleri, Sikke dolaşımı

Abstract: The coins are the most significant pieces of evidence so that we can highlight the place of a city in economy and they are of great importance in that they give us clues regarding the political, social and cultural aspects of that city. The cities were constantly in communication with each other in order to meet the tendencies and requirements of people. In this study, the coins found in Pisidia Region and which ancient cities they belonged to; the circulation of the state coins of The Roman Empire as well as the factors impacting the circulation were explored. The coins found in Antiokheia, Klaudia Seleukeia (Sidera), Sagalassos, Karain and Suluin Caves and Arpalık Tepe districts of Pisidia Region formed the scope of the study. As no coins belonging to different cities were found in Antiokheia and Karain-Suluin Caves and thus, no interpretation regarding the circulation of coins could be made, these two districts were not involved within the scope of the study. Besides these districts, the remnants of the treasures and the collections of the museums that could provide evidence regarding the circulation of the coins were included within the scope of the study.

Keywords: Pisidia, Roman Provincial Coins, Coin circulation

¹ Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 4079-YL1-14 kodu ile desteklenmiş olup Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Köker danışmanlığında Esra Tütüncü tarafından hazırlanan "Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi (MS. 1-3. Yüzyıllar) Sikke Dolaşımı" adlı yüksek lisans tezinin ikinci bölümünden türetilmiştir.

² Sözü edilen merkezlerdeki sikke buluntuları için bk. Aktaş 2006; Akış 2011, Sancaktar 2013; Sancaktar 2014; Çizmeli-Öğün 2011.

Pisidia Bölgesi'nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar

Askeri hareketlilikler, ticari aktiviteler ve din sikke dolaşımını etkileyen başlıca unsurlardır. Fakat dolaşım bölgesel ve kentsel çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde farklı etkenlerin olabileceği de görülmüştür. Bu etkenlerden biri yollardır. MÖ 6 yılında Augustus'un Pisidia Bölgesi'nde Via Sebaste'yi inşa ettirmesi (Res Gestae, 28) kentler arası ulaşımı kolaylaştırmış ve bazı kentlerin kavşak noktasında bulunması sebebi ile önemini arttırmıştır. Bu da, noktalarda menşei farklı birçok sikkenin ele geçmesine olanak tanımıştır. Sikke dolaşımına etki etmesi muhtemel bir diğer unsur kentlere büyük bir prestij sağladığına şüphe olmayan *Agon*lardır. Bu oyunlar sayesinde kentler farklı bölgelerden pek çok ziyaretçiye ev sahipliği yapmıştır. Antik Dönem yazarı Dion Chrysostomos, "Festival süresince tüccarlar, yerel satıcılar ellerindeki malları satabilir; sanatkârlar eserlerine alıcı bulabilir; zanaatkârlar, tamirciler, arabacılar, hayat kadınları müşteri bulabilir ve boş kalmazdı" (Dion. Chyrs, 27. 5-6; 35, 14-16) ifadesi ile durumu kanıtlamakta olup aynı zamanda festival boyunca var olan alışveriş hakkında da bilgi vermektedir.

Homonoia anlaşmalarının da dolaşımında etkili olduğu söylenebilir. Çünkü bu anlaşmalar sikkelerden sonra kentler arası ilişkiyi gösteren önemli unsurlardan biridir (Howgego, 2005, s. 36; Dönmez Öztürk, 2007). Yapılan bu anlaşmalara dayalı olarak kentler arası sosyal ve ekonomik ilişkiler artmış olmalıdır.

Sagalassos'ta Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Sagalassos'ta 1990 ve 1997 yılları arasında yapılan kazılar sonucu ele geçen sikkeler kabaca MÖ 1. yüzyıl - MS 12. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir (Scheers, 1993, 249-260; 1993a, s. 197-205; 1995, s. 307-323; 1997 s. 315-350; 2000, s. 509-549).

Sagalassos'ta, Lydia, Phrygia, Pamphylia ve Pisidia bölgelerinde bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir (Tablo 1). Lydia kenti Apollonis 1, Pamphylia kentleri Aspendos 1, Attaleia 4, Perge 20, Pisidia kentleri Baris 2 ve Kremna 1 Phrygia kentlerinden Eukarpeia 1, Grimenothyrae 1, Hiearapolis-Sebaste 1 Laodikeia 1 ve Prynnessos 1 ve sikke ile temsil edilmektedir. Ele geçen sikkeler genel olarak MS 1.-3. yüzyıllara tarihlenmektedir (Scheers, 1993, 249-260; 1993a, s. 197-205; 1995, s. 307-323; 1997 s. 315-350; 2000, s. 509-549).

Sagalassos'ta ele geçen sikkelere göz atıldığında, bunların kente geliş nedenleri hakkında bazı fikirler yürütmek olasıdır. Apollonis, Baris ve Kremna sikkelerini yeme-içme konaklama gibi etkenlerle açıklamak mümkün olabilir. Ancak, ballı şarabı, köleleri, at ve katırları, tunç üretimi, orman ürünleri, yüncülük, dokumacılık, halıcılık boyacılık, zeytin tarımı ve ünlü mermer ocakları (Strabon, XII, 578; XIII, 630; XIV, 680; Sevin, 2007, s. 211-212) gibi önemli gelir kaynaklarına sahip olan Phrygia Bölgesi sikkelerini ticari bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Phrygialı tüccarlar, ellerindeki malları satabilmek amacı ile Sagalassos üzerinden geçerek Pamphylia Bölgesi'nin limanlarını kullanmış olmalıdırlar. Pamphylia Bölgesi sikkelerinin kentte yoğun görülmesi ise yakın ilişkilere işaret etmektedir. Pamphylia topraklarının zeytin ve bağ açısından Pisidia topraklarının tahıl, meyve, ahşap, parfüm ve yağ açısından, zengin olduğunu düşündüğümüzde ticaretin sadece iç kesimlerden liman kentlerine değil, güney sahil kentlerinden iç kesimlere yapılmış olabileceği ihtimalini de akıllara getirmektedir (Livius, Xxxviii, 15, 9; Strabon, Xii, 570; Brandt, 1992. s. 143). Burada, Sagalassos'un Perge ile olan özel durumuna da dikkat çekmek gerekmektedir. Sagalassos'taki keramik atölyeleri (Waelkens, 2005, s. 77; Murphy – Poblome, 2012; 2013; 2016) ve Perge kazılarında Sagalassos seramiklerinin bulunması (Özden Gerçeker, 2015) ticaretinin yapıldığına dair önemli kanıtlardır. Bu

durumu Kestros nehri üzerinden yapılan gemi taşımacılığı (Strabon, XIV, 668) ve Sagalassos seramiklerinin Mısır, Suriye ve Filistin gibi belli ticaret noktalarında ele geçmiş olması da açıklamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda adı geçen kentlerle karşılıklı ticari ilişkilerin olduğu Sagalassos'a salamura balıklar ve henüz ne içerdikleri bilinmeyen çeşitli amphoralar getirildiği ve kentten ise tahıl ürünlerinin ihraç edildiği tespit edilmiştir (Özden Gerçeker, 2015, s. 3; Van Neer Vd., 1997, s. 571-589).

MS 3. yüzyılda Pamphylia Bölgesi kentleri ile ilişkileri artan kentin Volusianus (251-253) ve Gallienus Dönemi'nde (253-268) Side ile Homonoia anlaşması yaptığı görülmektedir (Dönmez Öztürk, 2007, s. 193-194). Kentler arası ilişkileri gösteren bu anlaşmalar ve Side'de ele geçen Sagalassos sikkeleri (Atlan, 1976, no: 156-157) iki kent arasındaki yakın temaslara işaret eder.

Kentte düzenlenen *Agonlar* (Çokbankir, 2010, s. 218-220, no: 176-178), diğer kentlerden gelen insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yanlarında para getirmelerine sebep olmuş olmalıdır.

Klaudia Seleukeia'da (Sidera) Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Klaudia Seleukeia (Sidera)³ antik kentinde yapılan kazı ve devam etmekte olan yüzey araştırmaları sonucunda bugüne kadar, 14 adet Roma Eyalet, 26 adet Roma İmparatorluk, 4 adet Bizans, 78 adet Selçuklu Dönemi'ne ait sikke ele geçmiştir (Köker, 2016, s. 252-253).

Kent, *Antiokheia - Apollonia Mordiaion - Baris - Klaudia Seleukeia (Sidera) - Prostanna - Antiokheia* güzergâhı üzerinde yer almakta ve Baris'ten Sagalassos'a ve İlyas üzerinden *Kibyra - Laodikeia* yollarına ulaşılabilir⁴. Klaudia Seleukeia antik kentinde Antiokheia 2, Baris 3 ve Prostanna 2 sikke ile temsil edilmektedir (Tablo 2) (Köker, 2016, s. 253). Kentin, Volusianus Dönemi'nde (MS 251-253) Baris ile iki kez (Von Aul. Pisidiens II, No. 374), Septimius Severus Dönemi'nde (MS 211-217) Pisidia Antiokheia ile bir kez *Homonoia* anlaşması yaptığı bilinmektedir (Dönmez-Öztürk, 2007 s. 190) K. Seleukeia Sidera'nın *Homonoia* anlaşması yaptığı iki kentin sikkesinin de kentte ele geçmiş olması, Baris ve Antiokheia ile sıkı ilişkisine işaret etmektedir. Sadece çevre kentlerde bulunan sikkelerin ele geçmesi doğal olmakla birlikte, kentin iletişim kurduğu şehirleri göstermesi açısından önemlidir. Kentte ele geçen yazıtlar ve kentin bastırıldığı sikkeler kentteki *Agonlara* da işaret etmektedir (Altın, 2015 s. 77-78; Sng Aul. Pisidia, no. 1902-1904).

Arpalık Tepe Kutsal Alanı

Apollon ve Ana Tanrıça tapınıminin görüldüğü Arpalık Tepe Kutsal Alanı, Antalya ili, Serik ilçesi, Gebiz beldesine bağlı Yumaklar köyünde yer almakta olup, Antik Dönem'de Pisidia Bölgesi sınırları içinde bulunmakta ve MÖ 6. yüzyıl ile MS 4. yüzyıl arasında kullanıldığı anlaşılmaktadır (Işın, 2006, s.127-128). Kutsal alana gelen ziyaretçilerin sikkeleri adak hediyesi olarak bırakması, kutsal alanın sikke dolaşımına etkisini göstermekle birlikte alanı ziyaret eden kişilerin menşei hakkında bilgi vermesi açısından da oldukça önemlidir. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Arpalık Tepe kutsal alanında Pamphylia kentlerinden Aspendos 4, Perge 33, Side 12, Sillyon 18, Pisidia kentlerinden Etenna 4, Klaudia Seleukeia (Sidera) 2 ve Pednelissos 1 sikke ile temsil edilmektedir (Lenger, 2011, s. 146).

³ Seleukeia kentinde yapılan araştırma ve kazılarla ilgili bk. Özsait, 1986, s. 323-333; Bingöl, 2012, s. 457-471; Hürmüzlü, 2008, s. 12-13.

⁴ Özsait 1980, s. 53-54. Ayrıca Bilge Hürmüzlü Kortholt tarafından Konana kenti ve çevresinde yürütülen çalışmalar sonucunda Konana-Aporidoros Kome, Apollonia Mordiaion ve Klaudia Seleukeia (Sidera) Agrae kentleri arasında yolların bulunduğu görülmüştür bkz. Hürmüzlü- Hecebil 2015, s. 37-39.

Hellenistik Dönem'e göre Roma İmparatorluk Dönemi'nde daha fazla tanınırlığı olan kutsal alanın, Pisidia Bölgesi'nin güney doğusunda ve kıyıya paralel olarak uzanan dağların ardında ve Pamphylia'ya daha yakın olan konumu nedeniyle Pisidia kentlerinden daha çok Pamphylia kentlerinin sakinleri tarafından ziyaret edildiği anlaşılmaktadır.

Pisidia Bölgesi Eyalet Sikkelerinin Ele Geçtiği Diğer Merkezler

Elimizdeki veriler Pisidia Eyalet sikkelerinin Anadolu ve Anadolu dışına ulaştığını göstermektedir. Buna göre Sagalassos sikkeleri Aphrodisias, Perge, Side, Hecht Definesi, Varudi-Vanaküla/ Estonya kazılarında ele geçmekle birlikte, Anamur Müzesi koleksiyonunda da yer almaktadır⁵. Dolayısıyla Karia, Pamphylia ve Kilikia bölgeleri ve Estonya, Sagalassos sikkelerinin dağılım alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Harita 1⁶).

Klaudia Seleukeia (Sidera) sikkeleri, Hecht Definesi ve Perge kentinde ele geçmiştir⁷. Kent sikkelerinin dağılım alanı Pamphylia Bölgesi'ne kadar uzanmaktadır.

Pisidia Bölgesi Eyalet sikkelerinin Ionia, Lydia, Phrygia, Pamphylia, Kilikia bölgeleri ile Atina ve Varudi-Vanaküla/ Estonya kazılarında ele geçmesi karşılıklı bir ilişkiden söz etmemize olanak tanımasa da kent sikkelerinin ulaştığı bölgeleri göstermesi açısından önem arz etmektedir. Pisidia Antiokheia sikkeleri Atina Agorası, Didyma, Aphrodisias, Hierapolis ve Zeugma kazılarında ele geçmiştir⁸. Müze kataloglarına bakıldığında ise Sinop, Amasya ve Anamur müzelerinde Antiokheia kent sikkeleri yer almaktadır⁹. Ayrıca Atina Agora'sında Selge; Sardeis'de Konana ve Termessos Major; Aphrodisias'da, Isında ve Termessos Major; Side kazılarında Etenna, Kolbasa, Komama, Konana, Kremna, Pednelissos, Prostanna, Selge, Termessos Major ve Verbe kent sikkeleri ele geçmiştir¹⁰. Sinop Müzesi katalogunda Kremna, Anamur Müzesi katalogunda ise Baris, Etenna, Kodrula, Panemoteikhos, Pappa-Tiberiopolis

⁵Aphrodisias'da ele geçen Sagalassos sikkeleri için bkz. Macdonald, 1992, no. 421. Perge'de ele geçen Sagalassos sikkeleri için bkz. Şen, 2004, s. 52, no. K32; Erol, 2005, s. 25, no. 32. Side'de ele geçen Sagalassos sikkeleri için bkz. Atlan, 1976, no. 156-157; Tek 2016, s. 238. Hecht Definesin'de yer alan Sagalassos sikkeleri için bkz. Akyay, 1966, s. 243; Gökyıldırım, 2001, s. 374-397. Varudi-Vanaküla/ Estonya'da ele geçen Sagalassos sikkeleri için bkz. Koovit-Kiudsoo 2015, s.75. Anamur Müzesi'nde bulunan Sagalassos sikkeleri için bkz. SNG TURKEY 2, no: 93. Sagalassos sikkelerinin Burdur ve Isparta Müzelerinde birçok örneğinin bulunduğunu burada hatırlatmakta fayda vardır (Burdur Müzesi'nde bulunan sikkeler Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Köker ve Dr. Öğretim Üyesi Erdal Ünal tarafından, Isparta Müzesi sikkeleri ise Doç. Dr. A. Tolga Tek ve Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Köker tarafından çalışılmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler Dr. Öğretim Üyesi Hüseyin Köker tarafından görüşmelerimiz esnasında verilmiştir).

⁶ Harita'da sadece Anadolu'daki merkezler gösterilmiştir.

⁷ Hecht Definesi'nde yer alan Klaudia Seleukeia (Sidera) sikkeleri için bkz. Akyay, 1966, s. 243; Gökyıldırım, 2001, s. 377. Perge'de ele geçen Klaudia Seleukeia (Sidera) sikkeleri için bkz. Köker, 2007, s. 36, no: 7).

⁸ Atina Agorası'nda ele geçen Antiokheia sikkeleri için bkz. Kroll 1993, s. 279, no: 982. Didyma'da ele geçen Antiokheia sikkeleri için bkz. Baldus, 2006, no. 650. Aphrodisias'da ele geçen Antiokheia sikkeleri için bkz. Macdonald, 1992, s. 75, no. 419. Hierapolis'de ele geçen Antiokheia sikkeleri için bkz. Travaglini-Camilleri, 2010, no. 317. Zeugma'da ele geçen Antiokheia sikkeleri için bkz. Frascione 2013, s. 134, no: 589.

⁹ Sinop Müzesi'nde bulunan Antiokheia sikkeleri için bkz. CASEY 2010, s. 42, no 444. Anamur Müzesi'nde bulunan Antiokheia sikkeleri için bkz. SNG TURKEY 2, no: 52-87. Amasya Müzesi'nde bulunan Antiokheia sikkeleri için bkz. Ireland 2000, s. 39, no: 1726-1729.

¹⁰ Atina Agorası'nda ele geçen Selge sikkeleri için bkz. Kroll 1993, s. 279, no: 983. Sardeis kentinde ele geçen Konana ve Termessos Major sikkeleri için bkz. Buttrey, 1981, s. 63, no. 351; Evans 2018, s. 145, no 212. Aphrodisias'da ele geçen Isında ve Termessos Major sikkeleri için bkz. Macdonald, 1992, s. 75-76, no. 420 ve 422-423. Side'de ele geçen Etenna, Kolbasa, Komama, Konana, Kremna, Pednelissos, Prostanna, Selge, Termessos Major ve Verbe sikkeleri için bkz. Köker, 2013, s. 183; Köker, 2014, s. 353; Tek, 2016, s. 238.

ve Selge sikkeleri bulunmaktadır¹¹. Adı geçen müzelerdeki Pisidia sikkelerinin buluntu yerleri bilinmese de sikkelerin ulaştıkları yerleri göstermesi açısından önemlidir.

SONUÇ

Pisidia Bölgesi'nde, inşa edilen yolların, *Agonsitik Festivallerin* ve *homonoia* anlaşmalarının kentler arası ilişkiyi arttırarak sikke dolaşımına etki ettiği görülmüştür. Sagalassos'ta 11 farklı kent sikkelerinin ele geçmiş olmasını, iç kesimlerde bulunan şehirleri Pamphylia Bölgesi'nin liman kentlerine bağlayan yol güzergâhı üzerinde bulunması ile açıklamak mümkündür. Buna ek olarak seyahat halinde olan insanların gereksinimlerini karşılamak için ya da düzenlenen *Agon*larda oluşan ihtiyaçlarını gidermek için kente para akışı sağladığı düşünülebilir. Kentler arası ticari ilişkiden söz etmek güç olsa da sikkeleri ele geçen kentlerin Sagalassos'la ilişkilerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sagalassos'ta ele geçen Perge sikkelerinin çokluğu ve sürekliliği, Perge'de ele geçen Sagalassos seramiklerinin yoğunluğu Perge kentini bu söylemin dışında tutmamızı gerektirir. Çünkü bu durum iki kent arasında var olan ilişkiyi göstermekle birlikte arkeolojik araştırmalar Sagalassos ürünlerinin farklı ticaret noktalarında yer aldığı da tespit etmiştir. Bu durum Sagalassos'un Perge ile olan ilişkilerini bölgesel çerçevede içerisinde değerlendirilemeyeceğini, tüccarların ürünlerini uluslararası ticaret noktalarına ulaştırabilmek için Perge'nin deniz yolu ulaşımını kullanmak amacı ile kentle yakın temaslar halinde olduğunu gösterir.

Klaudia Seleukeia'da (Sidera) ele geçen sikkeler, kentin *Homonoia* anlaşması yaptığı kentlerin sikkeleri ile sınırlıdır. Bu durumda Sagalassos'a göre kent içindeki yabancı sikke dolaşımının daha az olduğunu söyleyebiliriz. Kent sikkeleri Arpalık Tepe kutsal alanında, Perge'de ve Hecht Definesi içinde temsil edilmektedir.

Arpalık Tepe kutsal alanında farklı bölgelerde bulunan kentlere ait sikkelerin ele geçmesi dinin sikke dolaşımını üzerine olan etkisini göstermekte ve kutsal alanı ziyaret eden insanların menşei, yani sikkelerin geliş merkezleri, hakkında bilgi edinmemizi sağlaması açısından önemlidir.

Pisidia Bölgesi Eyalet sikkeleri Anadolu'da Ionia, Lydia, Phrygia, Pamphylia, Kilikia bölgelerine, Anadolu dışında da Atina ve Estonya kadar uzak bölgelere ulaştığı görülmektedir. Buluntu yerleri belli olmasa da Sinop, Amasya ve Anamur müzelerinde bölge kentlerine ait sikkelerin bulunması, bunların ulaştığı uzaklıkları göstermesi açısından önemlidir.

¹¹ Sinop Müzesi'nde bulunan Kremna sikkeleri için bkz. Casey 2010, s. 43, no 445; Anamur Müzesi'nde ele geçen Baris, Etenna, Kodrula, Panemoteikhos, Pappa-Tiberiopolis ve Selge sikkeleri için bkz. SNG TURKEY 2, no. 88-92 ve 94.

Kaynakça

Antik Kaynakça

Augustus, *Res Gestae Divi Augusti*, Çev.: Çiğdem Dürüşken, İstanbul 2007.

Dion Chrysostomos, *Orationes*, Dio Chrysostom, with an English translation by W. Cohoon-H. L. Crosby (Loeb Classical Library), London -New York 1932-1953.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafiyası*, XII-XIV, (Çev.: Adnan Pekman), İstanbul 1993.

Titus Livius, *Şehrin Kuruluşundan İtibaren, Birinci Kitap*, Türkçe'ye Çev.: S. Şenbark, İstanbul 1992.

Modern Kaynakça

Akış E., "Yalvaç Müzesinde Yer Alan Pisidia Antiokheia Koloni Sikkeleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2011.

Aktaş M., "Pisidia Antiokheia'sı Kent Sikkeleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.

Akyay Y., "Hecht Definesi-Perge Şehir Sikkeleri", İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, İstanbul, 1966.
Altın R., "Yazıtlar Işığında Pisidia Bölgesi Agonları", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2015.

Atlan S., 1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler, Ankara, 1976.

Baldus H. R., *Didyma: Fundmnzen aus den Jahren 1962-1998*, Teil 3, Mainz am Rein, 2006

Bingöl O., Seleukeia Sidera, *Anadolu/Anatolia* EK III, 2, 2012, s. 457-471.

Brandt H., *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, Bonn, 1992.

Buttrey T.V., Johnston A., Mackenzie K. M., Bates M. L., *Grek, Roman and Islamic Coins From Sardis*, London, 1981.

Casey H., *Sinope: A Catalogue of the Greek, Roman and Byzantine Coins in Sinop Museum (Turkey) and Related Historical and Numismatic Studies*, London, 2010.

Çizmeli Öğün Z., "Karain ve Suluin Mağaralarında Bulunan Sikkeler", *Işın Yalçıkkaya'ya Armağan*, 2011.

Çokbankir N., "Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçük Asya Agonları ve Sporcuları", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2010.

Daniel F., *Zeugma IV, Les Monnaies*, Lyon, 2013.

Donald M., *Greek and Roman Coins from Aphrodisias*, 1992.

Dönmez Öztürk F., *Homonoia Anlaşmaları*, İstanbul, 2007.

Erol A., “Perge Kazı Sikkeleri: 1989-1998”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.

Evans De R. J., *Coins From the Excavations at Sardis: Their Archaeological and Economic Contexts Coins From the 1973 to 2013 Excavations*, London, 2018.

Gökyıldırım T., ”Yeni İncelemeler Işığında Hecht Definesi ve Definedeki Pamphylia Bölgesi Şehir Sikkeleri”, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 17*, 2001, İstanbul, s. 374-397.

Hürmüzlü B., “Seleukeia Sidera Antik Kenti”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler 26*, 2008, s. 12-13.

Hürmüzlü B. - Hecebil U., “Konana Antik Kenti ve Çevresinde Roma Dönemi Yol Sistemleri”, *Pisidia Yazıları Hacı Ali Ekinci Armağanı Pisidian Essays in Honour of Ali Ekinci*, 2015, s. 35-45.

Howgego C. J., *Grek Imperial Countermarks, Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, Royal Numismatic Society, London, 2005.

Ireland H., *Greek, Roman and Byzantine Coins in The Museum at Amasya (Ancient Amaseia), Turkey*, London, 2000.

Işın G., “Yumaklar Arpalık Tepe Küçük Buluntuları: Ön Rapor”, *AST 23*, Antalya, 2006, s.125-128.

Koovit P. Risto- Kiudso M., *Roma Age Deposit from Varudi-Vanaküla, Archeological Fieldwork in Estonia*, 2015, s. 71-80.

Köker H., ”Perge Kazı Sikkeleri 1999-2004”, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2007.

Köker H., *Eskiçağ’da Komama: Tarihi ve Sikkeleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Köker H., *Roma İmparatorluk Dönemi Roma Sikkeleri, I. Uluslar arası Numismatik Sempozyumu*, Antalya, 2014, s. 345-359.

Köker H., “Klaudia Seleukeia (Sidera) Kazı ve Yüzey Araştırmaları Sikke Buluntuları Ön Değerlendirme”, *Akron 13-Eskiçağ Yazıları 10*, 2016, s. 253-258.

Kroll J. H., *The Athenian Agora*, vol. XXVI, The Greek Coin, Athens, 1993.

Lenger D. S., “Arpalık Tepe Kutsal Alanından Sikkeler”, *Mediterranean Journal of Humanities 1/2*, Antalya, 2011, s. 145-149.

Neer W. V., Cupere De Bea, Waelkens M., “Remains of Local and Imported Fish at the Ancient Site of Sagalassos (Burdur Turkey), *Sagalassos IV, Report on the Survey and Excavation Campaings of 1994-1995*, Leuven, 1997, s. 571-589.

Murphy E. - Poblome J., “Situating Coroplast and Moulded- Ware Productions in Late Antique Sagalassos (SW Turkey)”, *News Letter of the Coroplastic Studies Interest Group* 7, 2012, s. 2-3.

Murphy E. - Poblome J., “Technical and Social Considerations of Tools of the Trade?”, *Journal of Mediterranean Archaeology* 25/2, 2013, s. 197-217.

Murphy E. - Poblome J., “From Formal to Technical Styles: Production Challenges and Economic Implications of Changing Tableware Styles in Roman to Late Antique Sagalassos”, *AJA* 21, 2016, s. 61-84.

Özden Gerçeker G. S., “Perge Batı Nekropolisi Dolgu Tabakasında Bulunan (parsel 159) Sagalassos Kırmızı Astarlı Kramikleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.

Özsait M., “1984-1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları, *AST* 4, 1986, s. 323-333.

Sancaktar H., “2012 Yılında Pisidia Antiokheiası Kazısı Sikkeleri: Ön Rapor”, *I. Pisidia Araştırmaları*, Isparta, 2013, s. 368-377.

Sancaktar H., “Antiocheia (Pisidia) Kazısı Sikkeleri: 2008-2012”, *Birinci Uluslararası Numismatik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Antalya, 2014, s. 515-524.

Sevin V., *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, Ankara, 2007.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found During the Years 1990 and 1991” *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, Leuven, 1993(a), s. 197-205.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found 1992”, *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaing of 1992*, Leuven, 1993(b), s. 249-260.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found 1993”, *Sagalassos III, Report on the Fourth Excavation Campaing of 1993*, Leuven, 1995, s. 307-323.

Scheers S., “Coins Found During 1994 and 1995”, *Sagalassos IV, Report on the Survey and Excavation Campaings of 1994-1995*, Leuven, 1997, s. 315-350.

Scheers S., “Coins Found During 1996 and 1997”, *Sagalassos V, Report on the Survey and Excavation Campaings of 1996-1997*, Leuven, 2000, s. 509-549.

SNG Aul. Pisidien, *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock, Pisidien-Lykaonien-Isaurien*, 12. Heft, Berlin, 1964.

SNG Turkey 2, *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 2. Anamur Museum, Volume 1, Roman Provincial Coins*, İstanbul, 2007.

Şen N. T., “Perge Akropolis Kazı Sikkeleri: 1994-2000”, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2004.

Tek A. T., “Coin Finds from Side in PamphyLia: A Preliminary Assessment of Finds Made Between 1947-2015”, *AIIN* 62, 2016, s. 231-250.

Travaglini A., Camilleri V. G., *Hierapolis Di Frigia Le Monete Campagne Di Scavo 1957-2004*, Band IV, İstanbul, 2010.

Waelkens M., “Sagalassos ve evresinde Arkeolojik Araştırmalar 2004”, *ANMED* 24-2, Antalya, 2005.

TABLOLAR

Kentler → İmparatorlar ↓	Apollonis	Aspendos	Attaleia	Perge	Baris	Kremna	Eucarpeia	Grimenothyrae	Hierapolis Sebaste	Laodikeia	Prymnessus	TOPLAM
Domitianus (81-96)										1		1
Traianus-Hadrianus								1				1
Hadrianus (117-198)				4					1			5
A. Pius(138-161)				1								1
L. Verus (161-169)				1								1
L. Verus-S. Severus				1								
M. Aurelius (161-180)			1									1
S. Severus (193-211)				3	2							5
Caracalla (211-217)				1								1
Elagabalus (218-222)				4								4
S. Alexander (222-235)				1								1
III. Gordianus(238-244)				1								1
II Philippus (247-249)				1								1
T. Decius (249-251)						1						1
Gallienus (253-268)		1		2								3
MS 1-3 yüzyıl			3								1	4
MS 2-3 yüzyıl	1						1					2

Tablo 1: Sagalassos'ta ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Antiokhei a	Baris	Prostanna	TOPLAM
A.Pius (138-161)	1			1
Elagabalus (218-222)			1	1
III. Gordianus (238-244)	1			1
Hostilianus (250)		2		2
Belirsiz İmparator		1	1	2

Tablo 2: Klaudia Seleukeia (Sidera) antik kenti'nde ele geöen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir sikkeleri

HARİTALAR

Harita 1: Sagalassos kentinde ele geçen sikkeler ve Sagalassos sikkelerinin bulunduğu yerler

Harita 2: K. Seleukeia (Sidera) kentinde ele geçen sikkeler ve K. Seleukeia (Sidera) sikkelerinin bulunduğu yerler